

Prof. dr DRAGOJE ŽARKOVIĆ

DRUŠTVENO-EKONOMSKI SISTEM I MOGUĆNOSTI TEHNOLOŠKOG RAZVOJA U NAS

Društveno-ekonomski sistem, sa privrednim sistemom i ekonomskom politikom koji se na njega naslanjaju, određuje uslove privređivanja — sticanja i raspodele ukupnog prihoda i dohotka, i kao takav predstavlja bitan razvojni faktor OUR-a, tj. okruženja u okviru koga one posluju i kome se prilagođavaju u svojoj poslovnoj i razvojnoj politici, posebno u tehnološkom razvoju.

Konkretnije govoreći, za OUR-e su od najveće važnosti sledeći momenti:

- oblik svojine na sredstvima za proizvodnju i uslovi i mogućnosti njihove reprodukcije;
- oblici i načini ostvarivanja namenske i pojedinačne raspodele;
- sistem i politika cena;
- mogućnosti izbora i kombinovanja činilaca proizvodnje;
- sistem i politika naučnog i tehnološkog razvoja;
- sistem i politika uključivanja u nacionalnu i međunarodnu podelu rada i ekonomske odnose unutar zemlje i u okviru svetske privrede;
- pravno-organizacioni status OUR-a i stepen njihove autonomije;
- konzistentnost i postojanost uslova privređivanja.

U ovom radu ograničićemo se na neke od ovih momenata, bez pretenzije da ih iscrpno analiziramo.

I

Najpre ćemo se osvrnuti na problem vlasništva na sredstvima za proizvodnju koje daje pečat proizvodnom odnosu.

Glavni koren naših mnogobrojnih ekonomskih i drugih problema upravo se nalazi u obliku svojine.

Po formi, to je, kao što je poznato, društveno vlasništvo definisano kao nesvojinski odnos. Po suštini, to je mešavina državnog i grupnog vlasništva, koje se javlja u izopačenom obliku zbog odsustva odgovornosti za reprodukciju sredstava za proizvodnju. Zbog ogromnog raskoraka između forme i sadržine vlasništva nastaju mnogi vrlo krupni problemi.

— Amortizacija osnovnih sredstava i troškovi obrtnih sredstava ne obračunavaju se u realnom iznosu već znatno manjem, pa imovina OUR-a polako ali sigurno iščezava. To se s pravom naziva pljačkaškim privređivanjem narodnom imovinom. Računa se da se sada amortizacija osnovnih sredstava u privredi iskazuje dva puta manje nego što bi trebalo, a samo u 1985. godini iščezlo je hiljadu milijardi dinara vrednosti obrtnih sredstava, pa je 31. III 1986. g. naša privreda imala samo 9,7% vlastitih obrtnih sredstava. Pošto su osnovna sredstva u visokom procentu dotrajala, a najveći deo njihove amortizacije je izgubljen, proizlazi da naši kolektivi samoupravljaju tuđom imovinom — pozajmljenim sredstvima inostranog i domaćeg porekla (štednja građana). Računa se da ta tuđa sredstva čine 60—70% ukupne vrednosti društvenih sredstava, što je najbolji dokaz krize tzv. društvene svojine u nas.

— Na podlozi svojine kakvu formalno-pravno sada imamo prisutno je široko mešanje društveno-političkih zajednica u poslovanju OUR-a koje se negativno odražava na rezultate poslovanja. Najbolji dokaz za to je veoma brz rast gubitaka u našoj privredi: u 1985. g. gubici su bili 2,5 puta veći nego u prethodnoj godini; u Crnoj Gori 4,5 puta, a u Vojvodini 3,6 puta. U prva tri meseca 1986. g. gubici su u Jugoslaviji bili veći za 19% nego u čitavoj prošloj godini, u Vojvodini za 36%, na Kosovu za 38%, u Crnoj Gori za 35%! Nastavi li se ovakva dinamika rasta gubitaka, našoj privredi uskoro preči potpuna paraliza.

— U namenskoj raspodeli dohotka akumulacija je rezidualna stavka, a u privredi kao celini ona je od 1983. g. već iščezla! Tokom sedamdesetih godina koristili smo za investiranje inostranu akumulaciju, a kada su te mogućnosti prestale, stopa rasta pala nam je na oko minus 1% (period 1979—1984. g.). Takvo stanje traje, dakle, nekoliko godina.

— U pojedinačnoj raspodjeli sve više dolazi do izražaja tendencija ka uravnilovci koja porazno deluje na zalaganje i aktivnost najkreativnijih kadrova. Rezultat se ispoljava u činjenici da se u proseku dnevno radi oko 3,5 sati, da produktivnost rada iz godine u godinu opada, da slabi kvalitet proizvoda, da se gubici povećavaju.

— Neformalne grupe iz društveno-političkih zajednica (državno-partijski kompleks) imale su i imaju odlučan uticaj na stvarno donošenje investicionih (i drugih važnih) odluka, pa smo po promašenom investiranju postali evropski a možda i svetski rekorder, a da za to niko, ili skoro niko, ne odgovara. Ako bi se na odgovornost pozvali oni koji su formalno doneli odluku, moralo bi se otkriti ko je iza toga stvarno stajao, tj. pod udar odgovornosti došli bi i moćnici iz državno-partijskog kompleksa, a iluzorno je očekivati da oni protiv sebe preduzimaju bilo kakve mere, pa od odgovornosti nema ništa. Tome u velikoj meri doprinose i posredni izbori, a zbog odsustva odgovornosti kriza postaje sve dublja.

— Odsustvo jedinstvene naučno-tehnološke politike dovelo nas je u neokolonijalni položaj prema multinacionalnim kompanijama i jako ograničilo mogućnosti saradnje naših OUR-a.

— Administrativne odluke dovele su do potpuno pogrešnog vrednovanja činilaca proizvodnje (cene nekih činilaca su naduvane a drugih depresirane), pa je došlo do mnogih grešaka u izboru strukture privrednog razvoja i pri kombinovanju faktora proizvodnje. Opšti rezultat je masovna nezaposlenost radne snage (otvorena i prikrivena) i niska iskorišćenost proizvodnih kapaciteta.

— Društveno-ekonomski sistem omogućio je da se predimensionira neprivredna sfera, koju naša privreda sve teže podnosi, tj. ona je sve više guši. Porezi i doprinosi poslednjih meseci veoma brzo rastu. Tako su, npr., porezi na lične dohotke u periodu januar—maj 1986. g. povećani za 156% (a u Crnoj Gori čak za 498%) u odnosu na isti period 1985. godine; porezi na dohodak porasli su za 171% (a u Srbiji bez SAP čak za 673%).

— Ustavna dijalektika prema kojoj može istovremeno postojati jedinstveno jugoslovensko tržište i ekonomska suverenost republika i pokrajina nije se pokazala primerenom stvarnom životu: došlo je do cepanja naše privrede, do njene refeudalizacije, sa svim teškim posledicama koje su iz toga proistekle.

Isto se odnosi i na ustavnu dijalektiku o jedinstvu nacionalnog i klasnog: klasno se u tolikoj meri utopilo u nacionalno da je jedan državni funkcioner najvišeg ranga nedavno rekao da bi formiranje veća udruženog rada u Skupštini Jugoslavije značilo maltene kraj naše države! Dakle, u radničkoj državi radničko veće dovelo bi do kraja te države! Nacionalno u nas prerasta u nacionalističko. Iz ekonomskog nacionalizma rađa se i svaki drugi nacionalizam. Istorija nam je pokazala da je nacionalizam najveće društveno zlo na našim geografskim prostorima.

— Hiperinstitucionalizacija i hipernormativizam u nas doveli su do dominacije birokratizma i potiskivanja samoupravljanja. Inflacija propisa dovela je do obezvređivanja pravnih normi, pa je naš pravni sistem zahvatila entropija, što se veoma negativno odražava na poslovanje naših OUR-a. Sve je više nenaplaćenih potraživanja, sve je više sive emisije, sve je više nesigurnosti u poslovanju.

Ni država, ni radni kolektivi u nas nisu pravni titulari vlasništva na sredstvima za proizvodnju, pa nemaju ni odgovornost za njihovu proširenu reprodukciju. Zbog toga dolazi do masovne i zabrinjavajuće erozije supstance onoga što se označava kao društvena svojina.

Moramo se osloboditi utopijske dogme o svojini kako je sada definisana.

Oblike svojine određuju proizvodne snage, tj. nivo podružljivosti proizvodnje raznih vrsta roba i usluga, a ne pravne norme. Propisi samo mogu dobro ili loše izraziti te oblike. Dosad su ih, na žalost, izražavali vrlo loše.

U praksi postoji pluralizam oblika svojine, što i pravne norme moraju priznati definišući njihove titulare, koji snose posledice dobrog ili lošeg korišćenja imovine, brinući se o njoj na osnovu ekonomskih interesa.

II

Opšti izraz stanja u našoj privredi i društvu je hiperinflacija, koja se uzima za meru entropije sistema. Pri ovakvom rastu cena kakav sada imamo uopšte se ne može voditi uspešna poslovna politika, već samo politika preživljavanja od danas do sutra. Ako se tome dodaju veoma česte izmene propisa, ponekad i sa retroaktivnim dejstvom, onda je jasno da nesigurnost uslova poslovanja predstavlja veliku, nepremostivu smetnju za uspešnu razvojnu politiku OUR-a na srednji i duži rok.

Gde je izlaz iz ovakvog stanja koje se s pravom označava kao duboka ekonomska i društvena kriza?

Sada u prvi plan dolazi obuzdavanje inflacije. Cene na malo u junu 1986. g. u odnosu na isti mesec prethodne godine povećane su za skoro 92%, a troškovi života za 96%! Dakle, i zvanično iskazana inflacija približila se prvom trocifrenom broju. Stvarna inflacija svakako je veća od zvanično iskazane inflacije, jer ova poslednja ne obuhvata promene u kvalitetu roba (snižavanje kvaliteta), niti zakidanje na količini, što u stvarnosti itekako dolazi do izražaja.

Ističu se primeri nekih latino-američkih zemalja, koje su tzv. šok terapijom u kratkom roku postigle značajne rezultate u obuzdavanju inflacije. U okviru pomenute terapije prisutno je i zamrzavanje cena, pa neki misle da bi ta mera i u nas dala dobre rezultate. Obaveznost najave povećavanja cena nekih roba i usluga 120 dana unapred, koja je u nas uvedena u okviru tzv. prvog paketa mera SIV-a, u suštini je isto što i zamrzavanje cena u tom periodu. Na delu je, dakle, i u nas zamrzavanje cena nekih roba i usluga, a druge cene su i dosad bile pod administrativnom kontrolom. Sve je to izraz neosnovanog shvatanja da se i naša inflacija može obuzdati takvim merama.

Zamrzavanje cena kao mera za obuzdavanje inflacije samo po sebi u našim uslovima je besmislica. To su nam jasno pokazala sva dosadašnja iskustva, koja, na žalost, nosioci ekonomske politike ne uvažavaju. Zamrzavanje cena puzeću inflaciju zamenjuje skokovitim inflacijom. U krajnjem slučaju je pojačava. Tri su momenta u tom pogledu bitna:

1) Zamrzavanjem cena blokiraju se disproporcije u relativnim odnosima cena koje su u nas jako izražene, pa oni koji su u tom pogledu u diskriminisanom položaju zapadaju u sve veće gubitke, koji se, pre ili kasnije, moraju pokriti visokim rastom cena njihovih roba ili usluga, do čega svakako i dolazi.

2) Zamrzavanjem cena blokira se funkcija cene kao sredstva za usklađivanje odnosa između ponude i tražnje. Do čega onda dolazi? Proizvodnja roba i usluga za kojima je tražnja veća od ponude ne može da se povećava, pa dolazi do njihove nestašice, do trgovine na crnoj berzi, a u krajnjem slučaju do osetnog skoka cena.

3) Kad dođe do odmrzavanja cena, nastaje trka u njihovom povećavanju da bi se naknadili gubici iz perioda u kome je trajalo zamrzavanje, odnosno da bi se novo zamrzavanje dočekalo u što povoljnijoj situaciji.

Naša inflacija je sistemska inflacija koja ima mnoštvo uzroka i njeno lečenje nije moguće bez zasecanja u sve njene korene. Ona je, dakle, vrlo teška bolest privrede i društva, koju uzrokuje mnoštvo činilaca.

Tokom sedamdesetih godina trošili smo oko 10% više nego što je bio naš društveni proizvod. Razume se — na teret inostranih sredstava. Sada smo u situaciji da možemo trošiti oko 5% manje nego što proizvedemo, zbog plaćanja kamata inokreditorima. Ako nam proizvodnja opada a stanovništvo raste, što se poslednjih godina dešava, onda i potrošnja mora opadati. Porast cena je sredstvo pomoću koga se uspostavlja sklad između agregatne ponude i tražnje. Dakle, cene u nas u ovakvim uslovima neminovno moraju rasti. Tome treba dodati i obaveze prema amortizaciji osnovnih sredstava u privredi. Naime, u periodu 1971—1983. g. obračunato je manje za amortizaciju nego što je trebalo u iznosu od oko 15 milijardi dolara. Pošto se i taj dug neminovno mora vraćati, sužavanje neproizvodne potrošnje je neizbežno i postiže se takođe kroz povećavanje cena. Isti je slučaj i sa plaćanjem mnogih drugih gubitaka koji su odlagani, ali odloženi rokovi počinju da pristižu.

Gde je onda glavni izlaz iz tako teške situacije, iz situacije u kojoj se moraju plaćati debeli računi za mnoge promašaje iz prošlosti koji upravo sada dospevaju za naplatu? (To je stanje slično situaciji kad neko nekoga dovede na čašćavanje, pri kome se jede, pije, naručuje muzika i lome čaše, a onda naručilac gozbe nestane a gosti, kad se otrezne, sve moraju da plate iz svog džepa).

Glavni izlaz iz stanja u kome se mi sada nalazimo je u povećavanju proizvodnje.

Kako povećavati proizvodnju kad je naša društvena privreda ostala bez akumulacije, a najvećim delom i bez amortizacije, tj. kad je njena reproduktivna sposobnost na nivou umanjene reprodukcije?

Takvo stanje se jedino može prevazilaziti korenitim promenama ekonomskog sistema koje će omogućiti da se uvažava ekonomska logika i tržišna prinuda, da se mobilišu radni kolektivi i pojedinci da bolje i više rade, da se koriste raspoloživi potencijali.

U tom smislu, najpre bi trebalo stvoriti uslove da se značajna novčana sredstva sa kojima raspolaže jedan deo naših građana proizvodno ulažu, da se raspoloživa nezaposlena radna snaga kao i zemljište angažuju u proizvodnji. Trebalo bi stvoriti uslove i za direktno strano investiranje u našoj zemlji. Za to imamo bar dve vrlo značajne komparativne prednosti koje bi mogle da privuku strani kapital: obilje relativno vrlo jeftine i vrlo sposobne radne snage i povoljne prirodne uslove pa i neke neiskorišćene ili nedovoljno iskorišćene prirodne resurse.

Za sve to neophodno je osloboditi se mnogih administrativnih stega koje nam je do današnjeg dana u nasleđe ostavio birokratski socijalizam. Mi sa neuspešnog administrativnog privređivanja moramo korak po korak prelaziti na tržišno privređivanje.

Naša preduzeća moraju biti u situaciji da im najveći deo prirasta dohotka ostaje na raspolaganju. Danas su u takvoj poziciji da im se jedino isplati da do prirasta dohotka dolaze podizanjem cena, jer lavovski deo zahvataju država, sizovi i drugi. Kao što je poznato, podizanjem cena se ne stvara dodajni dohodak već se samo vrši drukčija raspodela radom stvorenog dohotka. Parazitsko privređivanje podizanjem cena je neminovna reakcija na čerečenje dohotka naše privrede koje vrši neprivreda. Povećavanje dohotka porastom proizvodnje, većim i uspešnijim radom skoro da se uopšte ne isplati. Takvo stanje konačno se mora prevazići da bi proizvodnja počela da se povećava, bez čega se inflacija ne može u nas obuzdati.

Troškovna inflacija u nas je izraz promašaja u korišćenju inostrane akumulacije (pritisak tzv. negativnih kursnih razlika) i promašaja u ulaganju u osnovna i obrtna sredstva (pritisak kamata na dohodak zbog toga što nije vršeno ulaganje u obrtna sredstva).

Inflacija tražnje je rezultat prekomerne emisije dodajnog novca i poremećaja u namenskoj raspodeli ukupnog prihoda i dohotka.

Strukturalna inflacija nastala je zbog nesklada u razvitku proizvodnje sredstava za proizvodnju i proizvodnje sredstava za ličnu potrošnju, do čega je došlo zbog dominacije parcijalnih i kratkoročnih interesa nad zajedničkim i dugoročnim interesima i odsustva planskog pristupa privrednom razvoju.

Monopolistička inflacija je rezultat ograđivanja našeg ekonomskog prostora od inostrane konkurencije, te cepanja unutrašnjeg tržišta na republička, pokrajinska i opštinska tržišta, kao i prisutne socijalizacije gubitaka.

Svi ti oblici inflacije mogu se prevazilaziti delovanjem na njihove uzroke, a ne merama koje utiču samo na posledice, kao što je dosad rađeno, pa nam je rast cena bio sve veći i veći.

III

Kad je reč o tehnološkom razvoju u nas, onda najpre treba ukazati na činjenicu da se poslednjih nekoliko godina u svetu u toj sferi dešavaju vrlo krupne promene koje znače zaista pravu revoluciju skoro neuporedivu sa bilo kojim ranijim periodom. Međutim, upravo u tom vremenu (od 1979. g. do danas) naša privreda sve više tone u krizu koja se ispoljava u opadanju proizvodnje, produktivnosti rada, akumulativne i reproduktivne sposobnosti, porastu gubitaka, nezaposlenosti, unutrašnjih i spoljnih dugova i mnogo čemu drugom vrlo nepovoljnom, što drastično slabi njenu konkurentsku sposobnost na svetskom tržištu sa dalekosežnim i vrlo ozbiljnim posledicama. U takvim uslovima neminovno je tehnološko i svako drugo zaostajanje naše privrede, koje ima pogibeljne posledice po naše društvo.

Šta bi u tom domenu trebalo činiti da počnemo izlaziti iz postojeće krize?

Jedan od najstarijih principa racionalnog privređivanja jeste onaj koji upućuje na neophodnost realne nadoknade utrošenih sredstava za rad, na potrebu realnog obračuna njihove amortizacije. To je bitna pretpostavka proste reprodukcije kroz koju se u uslovima savremene naučno-tehničke revolucije vrši i proširena reprodukcija osnovnih sredstava, jer se pri njihovoj renovaciji po pravilu nabavljaju savršenija i produktivnija sredstva za rad.

Realan obračun amortizacije značajan je ne samo zbog normalnog odvijanja proste reprodukcije i praćenja tehničkog progressa, već i zbog što tačnijeg obračuna nacionalnog dohotka i njegove podela na potrošnju i akumulaciju.

Na žalost, poslednjih petnaestak godina, zbog dominacije birokratskog voluntarizma, obračunata amortizacija u nas, kako smo već istakli, daleko je ispod njene stvarne veličine. To se ispoljilo na više načina!

Revalorizacija amortizacionih osnovica jedno vreme uopšte nije vršena, a potom nije pratila stopu domaće inflacije niti promene kursa dinara prema konvertibilnim valutama i obračunskom dolaru. Ona je, dakle, sa značajnim zakašnjenjem uvedena i nije prilagođena stvarnim promenama (povećanjima) reprodukcioni cena sredstava za rad.

Prema važećim propisima, revalorizacija se vrši na kraju kalendarske godine, pri čemu se povećane amortizacione osnovice primenjuju tek od početka naredne godine. Dakle, u tekućoj godini obračun amortizacije se vrši na osnovu podataka iz prethodne godine a ne iz tekuće godine. Nije potrebno posebno dokazivati koliko

je takav obračun amortizacije nerealan pri stopama inflacije koje beležimo poslednjih godina i pri godišnjim stopama depresijacije kursa dinara koje su na delu.

Prosečna propisana amortizaciona stopa bila je u 1980. g. 4,2⁰%, a deset godina ranije 6,5⁰%. Umesto da je povećana, ona je bila smanjena. To je bilo potpuno suprotno logici privrednog života prema kojoj se vek upotrebe osnovnih sredstava ne povećava već se smanjuje. Na to bitno utiče tehnički progres kroz moralno obezvređivanje sredstava za rad. Od 1981. g. amortizacione stope su nešto povećane: u toj i narednoj godini prosek je bio 4,6⁰%, a u 1983. g. 4,75⁰%.

Poslednjih godina republike i pokrajine mogu znatnim delom oslobađati pojedine delatnosti od obračuna propisane amortizacije, što one i čine, čime se još više produbljuje jaz između knjigovodstvene i stvarne amortizacije, tj. ova prva postaje sve manja u odnosu na ovu drugu.

Poslednjih godina izuzetno je značajna činjenica da se ne vrši revalorizacija ranije obračunate ali još neutrošene amortizacije prema stopi inflacije, koja faktički prepolovi novčana sredstva fondova amortizacije samo u jednoj kalendarskoj godini, smanjujući kupovnu moć novca.

Ovakvo stanje u oblasti obračuna amortizacije tipičan je primer dominacije birokratskog voluntarizma, tj. ignorisanja objektivnih ekonomskih zakonitosti, sa teškim posledicama u skoroj budućnosti. Ono je izraz euforije neproizvodne potrošnje i odsustva brige za budućnost, za obnavljanje materijalne osnove rada u privredi i neprivrednim delatnostima. Kao da se polazilo od principa: posle mene potop!

Razume se da je knjigovodstveno iskazivanje amortizacije manjom nego što ona stvarno jeste, veštački naduvavalo dohodak, pa su na toj osnovi povećavani opšta i zajednička potrošnja, kao i lični dohoci. Praktično, tako smo „jeli“ osnovna sredstva. Taj dug prema amortizaciji mora se vratiti. Što ga pre počnemo vraćati teret će nam biti manji. U protivnom, tj. štogod duže budemo zatvarali oči pred ovim problemom odlažući ga za kasnije — to breme će nam biti sve teže.

Bez obzira na to što je od 1. VII 1986. g. došlo do osetnog obaranja kamatnih stopa (sa 73⁰% na 42⁰% na uloge oročene na tri meseca), pri stopi inflacije od 92⁰%, politika ka pozitivnoj realnoj kamatnoj stopi ipak će se morati nastaviti, jer to nalaže elementarna ekonomska logika. U takvim uslovima, do kojih mora doći, besmisleno je očekivati da će se i renovacija dotrajalih osnovnih sredstava moći da vrši uzimanjem kredita.

Da ne bi došlo do katastrofalnih posledica, neophodno je hitno uvesti novu politiku obračuna amortizacije — da ona bude što realnija.

Najpre je neophodno preći bar na kvartalnu revalorizaciju po koeficijentima koji će odgovarati promenama nabavnih cena osnov-

nih sredstava. Zatim, nužno je odmah povećati amortizacione stope (u većini grana privrede i za 50%) kako bi one odgovarale prosečnom veku upotrebe vodeći računa i o tehničkom progresu. Sva oslobođanja od obračuna propisane amortizacije treba hitno napustiti. Najzad, neophodno je uvesti sistem revalorizacije ranije obračunate a još neutrošene amortizacije.

Takvom politikom raspoloživi dohodak biće realno iskazan, tj. biće znatno manji (pri jednakim ostalim uslovima) nego što je do sad prikazivan, što će morati da osete svi vidovi neproizvodne potrošnje. To neće biti nimalo prijatno, ali je neminovno! U protivnom, očekuju nas teški lomovi u proizvodnji, a samim tim i u budućoj potrošnji, jer se svi dugovi, pre ili kasnije, ipak moraju platiti.

Da bi koliko-toliko predupredili velike lomove, neophodno je da odmah počnemo da vraćamo dugove amortizaciji. Utoliko pre što nema nikakvih izgleda da ćemo novim stranim kreditima moći da renoviramo osnovna sredstva kada ona počnu masovno da dotrajavaju. Niko razuman i dobronameran ne može pomišljati na to da će se taj problem moći „rešavati“ masovnom emisijom dinara.

U namenskoj raspodeli dohotka privredi bi bilo neophodno obezbediti makar minimalnu akumulaciju da koliko-toliko može pratiti tehnološki razvoj.

Na toj osnovi (kroz realan obračun amortizacije i obezbeđivanje bar minimalne akumulacije) moglo bi doći do povećavanja reproduktivne sposobnosti naše privrede, što je prva pretpostavka za njen tehnološki napredak.

Afirmacija tržišnog privređivanja u nas dovela bi do toga da bivaju nagrađivani najbolji a kažnjavani najslabiji proizvođači. To bi aktiviralo motive za tehnološke inovacije, jer pri sadašnjoj tzv. solidarnosti, uz koju loši stalno žive na račun dobrih, tih motiva skoro da nema. I cene se najčešće formiraju prema kalkulacijama najgorih proizvođača. Kuda to vodi — svima je već jasno. Bez konkurencije ne može biti nikakvog napretka. Nje sada u nas i nema i zato smo u ovakvom stanju.

Razvijanjem konkurencije u privredi mora se razvijati konkurencija i u svim drugim delatnostima. Bez promena društveno-ekonomskog sistema na toj liniji, iz krize ne možemo izaći. Naprotiv, ona će se sve više produbljivati preteći katastrofom.

Savremena naučno-tehnička revolucija mogla bi se predstaviti u vidu više vozova koji se kreću skoro punom parom. Mi u njihovom trkom moramo uskakati. Razume se da u sve ne možemo uskočiti. Morali bismo uskočiti u one vozove koji su od najvećeg značaja za naše uključivanje u međunarodnu podelu rada. No, da bi znali koji su to vozovi, moramo stvoriti jedinstvenu koncepciju toga uključivanja, koje sada nemamo, kao što nemamo ni mnoge druge jedinstvene koncepcije na nivou savezne države; npr. koncepcije naučno-tehnološkog razvoja, unutrašnje podele rada i dr.

Prema tome, mnogo šta u društveno-ekonomskom sistemu moralo bi se menjati da bi se stvorili uslovi za tehnološki razvoj u zem-

lji, po kome smo sada na jednom od poslednjih mesta u Evropi sa tendencijom daljeg produbljivanja jaza u odnosu na Zapadnu Evropu (da ne pominjemo Japan i SAD), koji je jaz sada veći nego što je bio 1938. godine.

Prof. dr Dragoje ŽARKOVIĆ

ECONOMIC SYSTEM AND POSSIBILITIES OF OUR TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

(Summary)

In the author's opinion, the socioeconomic system together with the economic systems and economic policy determines the conditions of the performance of the economy — earning and distribution of the total revenue and income and as such presents a major development factor of the Organization of Associated Labor (O. A. L.), i.e. the in their business and development policy, and technological development in particular.

More precisely, the following is of major importance for the O.A.L.:

- the kind of property over the means of production and the conditions and possibilities of their reproduction;
- the kinds and modes of distribution for special purposes and separate distributions;
- system and policy of prices;
- possibilities of the factors of production choice and combining;
- system and policy of scientific and technological development;
- system and policy of inclusion into national and international division of labour and economic relations in the country and in the world economy;
- legal and organizational position of the O.A.L. and the level of their autonomy;
- consistency and stability of the economic performance conditions.

The modern scientific and technical revolution may be presented by several trains going almost in full speed. We should jump into them, but naturally not into all. So we should try to jump into those being of major importance for our inclusion into the international division of labor. However, in order to know which are the rights ones we should create a unique concept of that inclusion, but we lack it presently, as well as numerous other unique concepts on the federal state level, i.e. concepts of the scientific and technological development, the ones of the internal division of labor, etc.

Consequently, a lot should be changed in the socioeconomic system in order to create conditions for technological development in our country, presently being at one of the last places in Europe, with a tendency of a further deepening of the gap in relation to Western Europe (not even mentioning Japan and the United States) — this gap being now larger than in 1938.